

Robert Skenderović

(Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod)

USPOSTAVA GRANICA PEČUŠKE BISKUPIJE U SLAVONIJI TIJEKOM PRVE POLOVICE 18. STOLJEĆA

UDK 262.3(497.5 Slavonija)"17"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 10. travnja 2009.

Problem utvrđivanja biskupijskih granica u Slavoniji pojavio se već tijekom osmanlijske vladavine, a poslije završetka Velikog bečkog rata još je više narastao. Uspostava starih granica kakve su bile prije osmanlijskih osvajanja nije bila moguća jer su se crkvene i političke prilike drastično promijenile. Sačuvani povijesni dokumenti otkrivaju da je opstanak pojedinih biskupija ovisio o odlukama bečkog Dvora i Rima, ali i o podršci lokalnih župnika, te civilnih i vojnih vlasti.

Ključne riječi: Pečuška biskupija, Kongregacija za propagandu vjere, biskupijske granice, Slavonija, 18. stoljeće

Uvod

Godine 1701. kardinal Leopold Kolonić je u jednome pismu upućenom predstojniku Kongregacije za širenje vjere pisao da se u Slavoniji nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti pojavio velik problem utvrđivanja granica zagrebačke, pečuške, srijemske i bosanske biskupije.¹ Kolonić nije u navedenom pismu spomenuo da je u taj spor bila uključena i Beogradska biskupija, pa je zapravo problem bio još složeniji. Kardinalovo prešućivanje beogradske biskupije možda i nije bilo slučajno. Naime, tadašnji je beogradski biskup Matija Brnjaković upravo 1701. godine bio zatočen u Anconi od strane crkvenih vlasti zbog nesposobnosti obavljanja biskupske dužnosti, a iz šturih izvješća Kongregacije može se zaključiti da se radilo o psihičkom oboljenju. Brnjakovićovo zatočenje svakako je bilo početak velike krize Beogradske biskupije koja je uzrokovala njeno povlačenje iz slavonsko-srijemskog prostora o čemu će više riječi biti kasnije.

Oblikovanje biskupijskih granica početkom 18. stoljeća bilo je ne samo važno crkveno nego i političko pitanje. Visoki crkveni dostojanstvenici bili

¹ *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, Josip Kolanović, *Fontes – izvori za hrvatsku povijest*, br. 9 (Zagreb, 2003.), 27.

su usko povezani sa svjetovnom vlašću, a često su i sami obnašali važne državne funkcije.² Oslobođenje Slavonije, Srijema, Baranje i Bačke probudilo je u to vrijeme kod mnogih plemića i crkvenih visokih dostojanstvenika apetite za novim posjedima i položajima. Kralj se morao odužiti mnogima koji su se novčanim donacijama i osobnim sudjelovanjem iskazali u Velikom bečkom ratu 1683.-1699. godine.

Pečuška je biskupija na tome području prije osmanlijskih osvajanja uživala svojevrсни primat koji je proizlazio iz bogate tradicije i podrške ugarskih kraljeva. Međutim, razdoblje osmanlijske vladavine bilo je za nju pogubno. Nakon bitke na Mohačkom polju (1526.) i osmanlijskog osvajanja Baranje pečuški su biskupi bili prisiljeni boraviti izvan svoje biskupije. Od same biskupije zapravo nije ostalo ništa osim same biskupske titule, ali je bečki Dvor i dalje nastavio s biskupskim imenovanjima. Pečuška je biskupija, naime, bila prema tradiciji jedna od deset biskupija koje je početkom XI. stoljeća osnovao sam sv. Stjepan, ugarski kralj.³ Upravo uz osnivanje tih deset biskupija vezana je i titula "apostolskog kralja", koju je prema predaji papa Silvestar II. 1001. godine dao sv. Stjepanu.⁴ Ta je titula ugarskim kraljevima davala ovlasti biskupskih imenovanja na ugarskom području, dok je papa za sebe ostavio samo pravo potvrde kraljeve odluke. Zbog već spomenute isprepletenosti crkvene i svjetovne vlasti Habsburgovci su vrlo rado prihvatili tu titulu i pravo koje je iz nje proizlazilo, pa su nastojali očuvati tradiciju spomenutih deset biskupija. U tome smislu uz Pečušku biskupiju istovjetno je značenje imala i Srijemska biskupija za koju je srijemski biskup Ladislav Szörenyi (1733.-1749.) dokazivao da je i ona pripadala među navedenih deset biskupija, a s velikom tradicijom se mogla pohvaliti i Zagrebačka biskupija koju je 1094. godine osnovao ugarski kralj sv. Ladislav.⁵

Nakon uspostave osmanlijske vlasti crkvena se hijerarhija u području između Drave i Save raspala. Propale su brojne župe i samostani, a svećenici su ili stradali ili otišli zajedno sa stanovništvom. Pečuška je biskupija bila teško pogođena i biskupi više nisu imali mogućnost boravka u svome gradu. Zbog toga su tijekom 17. stoljeća pečuškim biskupima birani uglavnom zagrebački kanonici ili ugarski crkveni dostojanstvenici koji nisu ni zalazili u svoju biskupiju.⁶ Za Svetu Stolicu je osmanlijski dio Ugarske od tada bio

² Najbolji primjer za to je sam kardinal Kolonić koji je 1672. godine izabran i za predsjednika Ugarske dvorske komore. – više u: Peter Sedlák, „Leopold Kollonich (1631.-1707.) – kardinal hrvatskoga podrijetla i njegova crkvena i politička djelatnost (300. obljetnica smrti primasa Leopolda Kollonicha)“, *Croatia christiana periodica*, 60/2007., 90.

³ Joachim Bahlcke, *Ungarischer Episkopat und österreichische Monarchie – Von einer Partnerschaft zur Konfrontation 1686-1790.* (Stuttgart 2001.), 47.

⁴ J. Bahlcke, *Ungarischer Episkopat und österreichische Monarchie*, 66.

⁵ Ladislav Szörenyi de Kis-Szörenyi, *Opis Srijema* (Vinkovci, 1989.), 80. - originalni naziv djela: "*Vindiciae Sirmienses seu Descriptio Sirmii*"

⁶ Vitomir Belaj, „Vikarijat zagrebačkog biskupa u Slavoniji i fra Luka Ibrišimović“, *Fra Luka Ibrišimović i njegovo doba* (zbornik radova), ur. Filip Potrebica (Jastrebarsko, 2001.), 26.

misijsko područje, pa je prema tome smatrano da organizaciju pastoralne skrbi u prostoru između Save, Drave, Dunava i Tise treba voditi Kongregacija za propagandu vjere sve dok je taj kraj pod osmanlijskom vlašću.

Kongregacija je od imenovanih biskupa u početku tražila da borave u svojim biskupijama na osmanlijskom području.⁷ Međutim, biskupi su se najčešće opravdavali da ne mogu otići u svoje biskupije jer im je prijetila opasnost od Osmanlija, ali i zato što je lokalno katoličko stanovništvo bilo siromašno pa nisu mogli imati odgovarajuće prihode. Zato Kongregaciji nije preostajalo drugo nego pragmatički prihvatiti zatečeno stanje na terenu. A na terenu su dominantnu ulogu imali franjevci provincije Bosne Srebrene koji su tijekom 17. stoljeća obnovili i osnovali brojne župe u Slavoniji, Srijemu, Baranji i Bačkoj. Stoga je Kongregacija biskupske ovlasti za to područje najčešće davala biskupima izabranima među franjevcima Bosne Srebrene. U takvim okolnostima pečuški su biskupi teško mogli ostvariti bilo kakav realni utjecaj na zbivanja u svojoj biskupiji, pa su s vremenom u pitanje došle i njene granice.

Prije osmanlijskih osvajanja Pečuška je biskupija u zapadnoj Slavoniji graničila sa Zagrebačkom biskupijom graničnom linijom koja je išla od Stare Gradiške preko Voćina do Podravske Slatine, a na istoku su se njene granice protezala sve do zapadnog Srijema. Tako su na slavonskom dijelu Pečuške biskupije bila ustrojena četiri arhidakonata (Požeški, Osuvački, Vukovski i Morovički) u kojima je tijekom prve polovice 14. stoljeća bilo oko 240 župa.⁸ Tijekom osmanlijske vladavine na prostoru tih četiriju arhidakonata dogodile su se brojne promjene. Starinačko je stanovništvo velikim dijelom nestalo, odvedeno u roblje ili islamizirano. Pored toga, gotovo je u potpunosti nestalo svjetovno svećenstvo, a većinu župa preuzeli su franjevci Bosne Srebrene. Zbog velikog utjecaja koji su na prostorima pod osmanlijskom vlašću među vjernicima uživali franjevci, okolni su biskupi svoj utjecaj u tim prostorima nastojali učvrstiti upravo kroz suradnju s njima.

Uspostava vikarijata zagrebačkih biskupa u zapadnoj Slavoniji

Franjevci provincije Bosne Srebrene su tijekom 17. stoljeća uspjeli oblikovati čvrstu crkvenu organizaciju koja se zasnivala na samostanima kao središtima pastoralne skrbi za okolne župe. Na području Slavonije djelovala su dva takva samostana – u Velikoj i Našicama. Velički je samostan vodio pastoralnu skrb za župe na području zapadne Slavonije, dok je našički pod sobom

⁷ Jedno je takvo pismo tadašnjem pečuškom biskupu Benediktu Vinkoviću napisao 1644. godine kardinal Marko Antonio Barberini. U njemu je od Vinkovića tražio da mora otići u Pečuh među svoje vjernike. Međutim, Vinković mu je ubrzo odgovorio da od 1643., kada su Osmanlije osvojili Pečuh, ni jedan pečuški biskup nije boravio u svojoj biskupiji. – Radoslav Lopašić, „Slavonski spomenici za XVII. vjek“, *Starine JAZU XXX* (Zagreb, 1902.), 3.-4.

⁸ V. Belaj, „Vikarijat zagrebačkog biskupa u Slavoniji“, 25.

imao župe u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu. U Srijemu su u mnogo manjem broju djelovali i svjetovni svećenici, dok su se isusovci ograničili na svoje djelovanje u Baranji, odnosno u samome Pečuhu u kome su imali svoju rezidenciju.

Slavonski su se franjevci i katolički vjernici polovicom 17. stoljeća počeli žaliti da bosanski franjevci dolaze u Slavoniju samo kako bi pokupili milostinju koju odnose u Bosnu. Zbog toga su slavonski franjevci predvođeni fra Marinom Ibrišimovićem 1645. godine tražili od Rima da ih odvoji od Bosne Srebrene i dozvoli im osnivanje samostalne provincije.⁹ Tako je započeo oštar sukob bosanskih i slavonskih franjevaca koji je potrajao sve do odvajanja slavonsko-podunavske provincije Sv. Ivana Kapistranskog od Bosne Srebrene 1757. godine.

Prilikom za veću samostalnost u odnosu na bosanske samostane slavonski su franjevci dobili 1647. godine kada je Kongregacija za propagandu vjere osnovala Beogradsku biskupiju. Taj je događaj bio važan za kasnije odnose unutar provincije Bosne Srebrene zato što je Kongregacija za prvog biskupa imenovala upravo fra Marina Ibrišimovića (1647.-1650.), vođu slavonskih franjevaca. Pored toga, Ibrišimović je imenovan administratorom Smederevske biskupije, a dobio je i titulu apostolskog vikara za Ugarsku.¹⁰ Novi je beogradski biskup nastojao svoje djelovanje uspostaviti nad čitavim prostorom Slavonije, pa je u tu svrhu 1648. ponudio zagrebačkom biskupu Petru Petretiću (1648.-1667.) da u zapadnoslavonskom dijelu upravlja kao njegov vikar.¹¹ Tada se umiješao bosanski biskup Matej Maravić koji je prostor čitave Slavonije nastojao staviti pod svoju jurisdikciju. Spor između beogradskog i bosanskog biskupa riješila je 1648. godine Kongregacija tako da je Maravić morao priznati da se njegova jurisdikcija ne proteže preko Save na sjever, a za slavonski je dio zagrebačke biskupije predviđeno osnivanje posebnog vikarijata koji će biti podložen direktno Kongregaciji.¹² Propaganda

⁹ Franjo Emanuel Hoško, „Luka Ibrišimović i sukobi među slavonskim i bosanskim franjevcima Bosne Srebrene“, *Fra Luka Ibrišimović i njegovo doba* (zbornik radova), ur. Filip Potrebeca, (Jastrebarsko 2001.), 9.

¹⁰ Franjo E. Hoško ističe da je taj vikarijat od tada bio u rukama franjevaca Bosne Srebrene: Marina Ibrišimovića (1647.-1650.), Mateja Benlića (1651.-74.), Ivana Brankovića iz Dervente (1675.-79.) i Matije Brnjakovića (1679.-83.). Svi su navedeni apostolski vikari biskupija u ugarskim zemljama pod turskom vlašću istovremeno bili i beogradski biskupi, osim Ivana Brankovića. - Franjo Emanuel Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj* (Zagreb, 2000.), 100.

¹¹ F. E. Hoško, "Luka Ibrišimović i sukobi među slavonskim i bosanskim franjevcima", 11.

¹² „*Che la chiese della diocesi di Zagrabia, poste fra Sauo e Drauo, non siano della giurisdizione ne d'un, ne di altro vescovo, ma per gouerno spirituale di quelle si faccia un vicario fratre nato in Slauonia dependante dalla sacra congregazione di propaganda e questo ad tempus et beneplacitum eiusdem sacrae congregationes con faculta di potersi seruire quoad spiritualia exercenda di quel vescovo, che li sara opportuno.*“ Kako je Ibrišimović predložio zagrebačkom biskupu tek 1648. da bude njegov vikar, može se zaključiti da je i sporazum iz iste godine a ne iz 1647. godinu kako ga je datirao Lopašić koji ga je u cijelosti objavio. – R. Lopašić, "Slavonski spomenici za XVII. vjek", 8.-9.

je doista iste godina uspostavila slavonski vikarijat koji je povjerila Pavlu Posiloviću, tadašnjem skradinskom biskupu.¹³ Time je barem na neko vrijeme riješen spor između zagrebačkog i bosanskog biskupa.

U svemu je važno istaknuti da su svi sudionici ovoga spora priznavali da je Slavonija pripadala Zagrebačkoj biskupiji. Prije svega to je tvrdio beogradski biskup Marin Ibrišimović, a to su u svojim pismima zagrebačkom biskupu Petru Petretiću 1658. godine potvrđivali i ostali slavonski franjevci.¹⁴ Kao što je vidljivo iz navedenog citata nagodbe između bosanskog i beogradskog biskupa, jurisdikciju Zagrebačke biskupije priznavala je i sama Kongregacija za propagandu vjere.¹⁵ U navedenim dokumentima najčešće se o spornom prostoru neodređeno govori da se nalazi između Save i Drave. Međutim, neki dokumenti ipak pokazuju da je zapravo sporni slavonski prostor pod jurisdikcijom zagrebačkog biskupa obuhvaćao samo nekadašnju Požešku županiju. Tako primjerice stanoviti Sigismund Beltram u svome pismu fra Ladislavu Litomeriću, u kojem govori o upravljanju slavonskim dijelom Zagrebačke biskupije, izričito spominje da se to odnosi na Požešku županiju.¹⁶ Isto tako u pismu slavonskih franjevaca i katolika zagrebačkom biskupu iz 1658. oni sami za sebe pišu da su „*Christiani inter flumina Savum et Dravum in dominio et possessione Posegiensi existentes jurisdictionis et dioecesis illustrissimae dominationis vestrae*“, ne definirajući posebno granice te požeške „gospoštije i posjeda“.¹⁷

Godine 1650. bosanski je biskup Maravić ipak nekako uspio izboriti za sebe crkvenu vlast nad spornim prostorom i prisiliti Pavla Posilovića na odlazak iz Slavonije. To potvrđuje i njegovo pismo iz 1651. godine u kojem piše zagrebačkom biskupu Petretiću da namjerava pohoditi „*partis Slavonicae vobis subditae, et nobis commissae*“ što je prije moguće.¹⁸ Ovo pismo je važno i zato što dokazuje da je i Maravić priznavao Petretićevu vlast nad tim prostorom, pa se prema tome može zaključiti kako tih godina uopće nije bilo sporno da je zapadna Slavonija pripadala Zagrebačkoj biskupiji. Međutim, Franjo Emanuel Hoško smatra da je u tome razdoblju ipak biskupsku službu

¹³ F. E. Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 106.

¹⁴ F. E. Hoško, "Luka Ibrišimović i sukobi među slavonskim i bosanskim franjevcima", 11.

¹⁵ bilješka 12

¹⁶ "Cum etiam decretum fuisset a facta congregatione de propaganda fide de mittendo vicario apostolico ad effectum pariter exercendi munus episcopale in praenominato comitatu, ipse episcopus Belgradi pater Marimus fauore et auxilio oratoris caesaris apud eandem sanctitatem hoc etiam impediuit hoc solo fine et motiuo, ut illustrissimi et reverendissimi Zagrabiensis episcopi jus in spiritualibus (ad quem de facto pertinet) in praefato comitatu Possegae conseruaret."- R. Lopašić, "Slavonski spomenici za XVII. vjek", 9.

¹⁷ R. Lopašić, "Slavonski spomenici za XVII. vjek", 12.

¹⁸ Olovo 26. kolovoz 1651. – Euzebije Fermendžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum registis: ab anno 925 usque ad annum 1752* (Zagreb, 1892.), 471.

u Slavoniji obavljao Benlić, jer slavonski franjevci nisu željeli prihvatiti Maravića.¹⁹ Tome u prilog ide pismo slavonskih franjevaca iz 1658. godine u kojem oni uvjeravaju zagrebačkog biskupa da su zadovoljni s Benlićem i da zato ne žele da se Maraviću povjeri upravljanje slavonskim župama.²⁰ Štoviše, godine 1653. bečki je nuncij ukorio Mateja Benlića što je obavljao biskupsku službu po Slavoniji na području Zagrebačke biskupije, pa se prema tome može tvrditi da je Benlić Slavonijom upravljao barem u razdoblju 1653.-1658. godine.²¹ Svakako je sigurno da je spor između Benlića i Maravića trajao sve do Maravićeve smrti 1660. godine.

Sukob između bosanskog i beogradskog biskupa proizlazio je iz nejasne odredbe Svete Stolice o crkvenom upravljanju prostorom pod osmanlijskom vlašću. Benlić je, naime, 1651. godine od pape Inocenta X. dobio pravo biskupske vlasti i administriranja svih katolika na prostoru između Save, Drave, Dunava i Tise. Premda je papa naglasio da se to odnosi posebice na prostor Bačke sve do Temišvara, očigledno je da je Benlić prostor između Save i Drave shvatio doslovno, pa je želio svoju jurisdikciju proširiti i na zapadnu Slavoniju.²² Na drugoj strani i bosanski je biskup Maravić na svaki način nastojao dokazati svoje pravo na prostor između Save i Drave. Godine 1655. on je Kongregaciji poslao opis Bosanske biskupije u kojem je naveo da se oko Đakova, koje pripada bosanskom biskupu, nalaze župe „Selze, Garcino, Dragotino, Goriani, Kriscevez, Varbiza, Bercino, S. Benedetto, Radcov potok e Posega“.²³ Ovaj opis biskupije tako je sročena da se iz njega može zaključiti kako navedene slavonske župe pripadaju bosanskom biskupu, pogotovo zato što se u njemu nigdje ne spominju ni Zagrebačka niti Pečuška biskupija.

Međutim, u spor se ponovno uključio zagrebački biskup Petar Petretić koji je 1658. godine imenovao slavonskog franjevca Petra Nikolića svojim vikarom u Slavoniji.²⁴ Već 1660. Nikolić je Petretiću poslao detaljan opis Slavonije sa župama koje su prema njemu pripadale Zagrebačkoj biskupiji, pa je u tome pregledu popisao sve župe zapadne i srednje Slavonije pod pastoralnom skrbi veličkog samostana: Pleternicu, Kaptol, Stražeman, Kutjevo, Cernik, Gradišku, Brod, Rakov Potok, Lužane, Drinovce, Sv. Benedikta, Sv. Mihaela, Garčin i Vrčin Dol. Zatim je u istom popisu nastavio s nabrojanjem župa srednje Slavonije koje su bile pod pastoralnom skrbi našičkog samostana: Motičine, Koške, Zoljana, Poljana, Podgorača, Dugog Sela, Suhe Mlake, Bučanca, Selca, Vrbice, Brođanaca, Voćina, Šagavice, Viljeva, Gorjana i Ivankova.

¹⁹ F. E. Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 113.

²⁰ R. Lopašić, "Slavonski spomenici za XVII. vjek", 15.

²¹ Josip Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja* (Zagreb, 1970.), 109.

²² E. Fermendžin, *Acta Bosnae*, 471.

²³ E. Fermendžin, *Acta Bosnae*, 478.

²⁴ F. E. Hoško, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj* (Zagreb, 2001.), 48.

Ovaj detaljni opis slavonskog dijela Zagrebačke biskupije zanimljiv je zbog nekoliko detalja, posebice zato što Nikolić u njemu opisuje granice biskupije. Prvo za Ivankovo piše da je zadnja župa Zagrebačke biskupije.²⁵ Zatim spominje i župu Karaševo za koju kaže da se na njenom području nalaze Petrijevc i Osijek, te piše da su se na mjestu gdje Karašica utječe u Dravu vjerojatno nalazile neke oznake kraja Zagrebačke biskupije.²⁶ Dakle, istočne granice Zagrebačke biskupije išle su prema Nikoliću od Osijeka preko Brođanaca do Ivankova, čime je želio dokazati da Zagrebačkoj biskupiji pripadaju ne samo Požeški arhidakonat, nego i gotovo čitav Osuvački koji je obuhvaćao spomenuta mjesta Viljevo, Osijek i Ivankovo.²⁷ Za župu Dragotin Nikolić je izričito napisao da je pod jurisdikcijom beogradskog biskupa Matije Benlića, što navodi na zaključak da je do 1660. između zagrebačkog i beogradskog biskupa postignut nekakav dogovor oko jurisdikcije u Slavoniji kojim je Dragotin prepušten Beogradskoj biskupiji. Nasuprot tome, očigledno je da je između bosanskog i zagrebačkog biskupa i dalje postojao sukob jer je Nikolić većinu slavonskih župa koje je u svojem opisu 1655. godine spominjao Maravić stavio pod nadležnost zagrebačkog biskupa.

Nikolićevo djelovanje učvrstilo je vlast zagrebačkog biskupa u Slavoniji. Podršku za svoju vlast nad tim područjem u narednim je desetljećima dobio i od ugarskog episkopata, jer je 1674. godine i kaločki nadbiskup Đuro Szecheny priznao pravo Zagrebačke biskupije na Slavoniju.²⁸ Prema svemu navedenom može se zaključiti da su od 1658. godine Nikolić i Benlić obavljali upravne crkvene službe u Slavoniji, spriječivši tako bosanskog biskupa Maravića u njegovu naumu proširivanja svoje jurisdikcije sjeverno od rijeke Save.²⁹

Tako utvrđena crkvena uprava ostala je u Slavoniji nepromijenjena sve do smrti beogradskog biskupa Benlića 1674. godine. Sveta je Stolica nakon njegove smrti za novog beogradskog biskupa namjeravala imenovati mladog bosanskog franjevca Matiju Brnjakovića. Međutim on u to vrijeme još nije završio ni bogoslovni studij, pa je njegovo imenovanje stupilo na snagu tek 1679. godine.³⁰ Tako u razdoblju od 1674. do 1679. na području Slavonije praktički nije bilo aktivnog biskupa zbog čekanja s Brnjakovićevim imenovanjem. Zato je tadašnji bosanski biskup Nikola Ogramić Olovčić (1669.-

²⁵ „Ista est parochia ultima forsan vestrae dioecesis Zagrabiensis, nam ibi Bichius flumen intrat in Bosut“ – E. Fermendžin, *Acta Bosnae*, 497.

²⁶ „Ibi Caraszchicza flumen influit in Dravum, et aliqua murorum vestigia extant, forsan fuere aliqua palatia aut signa terminorum dioecesis Zagrabiensis.“ – E. Fermendžin, *Acta Bosnae*, 497.

²⁷ J. Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, 12.

²⁸ V. Belaj, „Vikarijat zagrebačkog biskupa u Slavoniji i fra Luka Ibrišimović“, 29.

²⁹ F. E. Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 125.

³⁰ Miro Vrgoč, „Fra Matija Brnjaković (1652. - 1707.) – Beogradski biskup iz Olova“, *Svjeto riječi*, God. XXII, br. 253, Sarajevo, travanj 2004., 6.

-1701.) upravo tih godina ponovno pokušao proširiti jurisdikciju Bosanske biskupije na prostor Slavonije. Godine 1678. on je ponudio zagrebačkom biskupu Martinu Borkoviću da se dogovore oko podjele jurisdikcije u Slavoniji i zajednički spriječe djelatnost beogradskog biskupa na prostoru između Save i Drave, premda se Brnjaković u to vrijeme još nije ni vratio sa školovanja u Rimu.³¹ Ogramić je smatrao da se može lako dogovoriti sa zagrebačkim biskupom jer je prema njemu Zagrebačka biskupija u Slavoniji imala samo prepoštiju sv. Petra kod Požege, pa se iz toga može zaključiti da je smatrao kako veći dio Slavonije pripada Bosanskog biskupiji. Međutim, zagrebački biskup Borković nije digao ruke od Slavonije. Naprotiv, nakon što je 1675. umro fra Petar Nikolić odmah je na njegovo vikarsko mjesto imenovao fra Luku Ibrišimovića koga je iste godine za vikara u Slavoniji potvrdio i general Franjevačkog reda.³²

Godine 1679. biskup Brnjaković se konačno vratio iz Rima. Novi beogradski biskup je ubrzo pokazao da ne poštuje stari sporazum koji je sa Zagrebačkom biskupijom imao njegov prethodnik Matej Benlić. Godine 1680. fra Luka Ibrišimović je pisao zagrebačkom biskupu Martinu Borkoviću da je Brnjaković došao u Osijek i da mu je pokazao papinski breve kojim se njemu daje vikarijat nad svim biskupijama pod osmanlijskom vlašću koje nemaju rezidentnog biskupa.³³ Ubrzo nakon toga biskup Borković je odgovorio Ibrišimoviću pismom od 30. listopada 1680. godine u kojem se žali da Brnjaković zadire u njegova prava.³⁴ Tako je te godine nastavljen spor oko biskupske nadležnosti nad Slavonijom između zagrebačkog, beogradskog i bosanskog biskupa.

Sva navedena kronologija sukoba zagrebačkih, beogradskih i bosanskih biskupa oko crkvene uprave nad Slavonijom pokazuje da u navedenom razdoblju druge polovice 17. stoljeća nitko od navedenih strana, pa čak ni Bečki dvor niti Sveta Stolica nisu gledali na navedeni prostor nekadašnjeg Požeškog i Osuvačkog arhidakonata kao na dijelove Pečuške biskupije. Štoviše, Pečuški se biskupi u tome sporenju uopće nisu javljali kao zainteresirana strana.³⁵ Savezništvo slavonskih franjevaca i zagrebačkog biskupa bilo je utemeljeno na realnim odnosima. Zagrebačka je biskupija u to vrijeme bila naj snažnija od navedenih biskupija, a slavonski su franjevci imali najveći utjecaj među samim vjernicima. Istovremeno, pečuški su biskupi od svoje bisku-

³¹ R. Lopašić, "Slavonski spomenici za XVII. vjek", 49.

³² V. Belaj, „Vikarijat zagrebačkog biskupa u Slavoniji i fra Luka Ibrišimović“, 29.; F. E. Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 18.

³³ R. Lopašić, „Slavonski spomenici za XVII. vjek“, 54.

³⁴ M. Vrgoč, „Fra Matija Brnjaković (1652. - 1707.) – Beogradski biskup iz Olova“, 7.

³⁵ U drugoj polovici 17. stoljeća pečuški su biskupi bili: Paulus Hoffmann (1648.-1657.), Joannes Salix (1658.-1668.), Joannes Gubasóczy (1668.-1676.), Paulus Széchényi. (1676.-1687.) i Mathias Ignatius Radanay (1687.-1703.) – Josephus Koller, *Historia episcopatus Quinqueecclesiensis*, Tom. VII, (Pesthini, 1812), ii.-iii.

pije imali samo titulu i nisu mogli ponuditi nikakvu konkretnu podršku ni svećenicima niti vjernicima u Slavoniji, što je nužno dovelo do njihove marginalizacije u borbi za biskupijske granice u to vrijeme.

Razdoblje Velikog bečkog rata (1683.-1699.)

Godine 1683. izbio je Veliki bečki rat koji je dodatno zakomplicirao crkvene prilike u Slavoniji. Zbog ratnih prilika iste je godine u Italiju pobjegao beogradski biskup Matija Brnjaković, koji će, kao što je već prije spomenuto, ondje ostati do svoje smrti 1707. godine. Nakon neuspješnog osmanlijskog opsjedanja Beča uslijedio je 1684. godine pobjedonosni protunapad carske vojske. Godine 1684. oslobođena je Virovitica, 1686. Pečuh, a 1687. i Osijek zajedno s većim dijelom Slavonije. Brojne bosanski katolici prešli su tih godina Savu i naselili se širom Slavonije. S njima su došli i njihovi franjevci koji su bili vjerni bosanskom biskupu Ogramiću, pa je njegov utjecaj u Slavoniji naglo porastao. Ogramić je želio iskoristiti novonastalu situaciju i konačno ostvariti svoju davnu želju uspostave vlasti nad čitavim prostorom Slavonije. Godine 1688. i 1689. bosanski je biskup poslao tri pisma Propagandi u kojima obrazlaže da upravo on ima pravo na crkvenu upravu Slavonije. Smatrao je da je to pravo prirodno proizlazilo iz činjenice da se Đakovo kao njegovo biskupsko sjedište nalazi upravo na spornom području između Save i Drave.³⁶ Međutim, 1688. godine ugarski je primas i ostrogonski nadbiskup Đuro Szecheny poslao Ogramiću pismo u kojem mu je zamjerio što za sebe nastoji prisvojiti Slavoniju koja pripada zagrebačkom biskupu.³⁷ To pismo potvrđuje da je ugarski episkopat zajedno s bečkim Dvorom i dalje ostao kod stava da Slavonija pripada Zagrebačkoj biskupiji.

Premda je stav bečkog Dvora o crkvenoj upravi Slavonije bio jasan, Ogramić nije odustajao od svoje namjere. Nakon što je 1694. godine na zagrebačku stolicu sjeo Stjepan Selišćević spor između zagrebačkog i bosanskog biskupa dosegao je svoj vrhunac. Godine 1695. fra Erazmo Ogramić, rođak bosanskog biskupa, sastavio je ispravu u kojoj su brojni franjevci koji su kao župnici vodili župe širom Slavonije izrazili svoju odanost Nikoli Ogramiću. U ispravi su se potpisali župnici Gradiške, Velike, Voćina, Požege, Garčina, Dubice, Orubice, Pakraca, Cernika, Ratkovicе, Zagrađa, Vrčin Dola, Oriovca, Sibirja, Dubovika, Broda, Kopanice, Svilaja, Sikirevaca, Vrbice, Ivankova, Đakova, Podgorača, Našica, Orahovice, Petrijevac, Berka i Vukovara.³⁸ Godine 1698. i slavonski

³⁶ Archivio di Propaganda Fide, Scritture Riferite nei Congressi. Bosnia, Vol. 3, f. 401, 413 i 414 (Hrvatski državni arhiv, Fond Vatikan, Archivio di Propagande Fide, mikrofilm D-2420)

³⁷ J. Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, 151.

³⁸ Tako velika podrška Ogramiću ipak iznenađuje, pa J. Buturac dovodi u pitanje vjerodostojnost samog dokumenta. - J. Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, 155.-156.

vojvoda Martin Hunalić svjedoči da bosanskog biskupa priznaju gotovo svi stanovnici Slavonije.³⁹ Ova dva dokumenta pokazuju da je Ogramić tih godina imao gotovo potpuno podršku slavonskih franjevaca i stanovništva. Uz takvu podršku franjevaca činilo se da je Ogramić doista uspio za sebe pridobiti Slavoniju.⁴⁰ Međutim, bosanski biskup i dalje nije imao podršku Dvora, što se ubrzo i pokazalo.

Dugogodišnji spor između zagrebačkog i bosanskog biskupa oko biskupijskih granica došao je 1699. godine pred Metropolitanski sud Kaločke nadbiskupije kojemu je predsjedao već spomenuti nadbiskup Szecheny.⁴¹ Nakon što su i jedna i druga strana iznijele svoje argumente Metropolitanski je sud odlučio u korist zagrebačkog biskupa. Zagrebačkom je biskupu priznata jurisdikcija nad teritorijem koji se protezao sve do Šamca i Petrijevac, a Ogramić je dobio vlast nad samo četiri župe u Slavoniji (Đakovu, Gorjanima, Vrbici i Vrpolju) što pokazuje da je Metropolitanski sud 1699. godine potvrdio one granice Zagrebačke biskupije koje je 1660. godine u svome izvješću opisao Petar Nikolić. Prema Buturcu Metropolitanski je sud takvu odluku donio prihvativši tvrdnje povjesničara Pavla Rittera Vitezovića koji je tvrdio da je rijeka Lišnica kao istočna granica Zagrebačke biskupije zapravo bila rijeka Vuka, pa je prema tome i granice Zagrebačke biskupije mogao pomaknuti daleko na istok.⁴²

Biskup Ogramić nije ni nakon toga odustao nego je uložio žalbu na presudu primacionom sudu Bečkog dvora. Međutim, godine 1701. primacioni je sud na čelu s kardinalom Kolonićem odbacio Ogramićevu žalbu i potvrdio presudu Metropolitanskog suda. Time je sudski spor oko granica Zagrebačke i Bosanske biskupije u potpunosti završio, a sudske su presude iz 1699. i 1701. godine samo potvrdile da je zagrebački biskup uživao potvrdu bečkog Dvora i ugarskog episkopata.⁴³ Prema navedenim izvorima može se zaključiti da je Sveta Stolica u takvim okolnostima prihvatila odluku bečkog Dvora, priznavši njegovo pravo na odlučivanje u crkvenim pitanjima na području zemalja Krune sv. Stjepana. Time je 1701. godine riješeno pitanje biskupijskih granica zapadno od Slavenskog Šamca i Petrijevac, ali je još uvijek ostao nedefiniran prostor istočne Slavonije i Srijema.

³⁹ R. Lopašić, "Slavonski spomenici za XVII. vjek", 139.

⁴⁰ O čitavoj borbi L. Ibrišimovića i N. Ogramića mnogo detaljnije donosi Buturac. – J. Butura, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, 150.-158.; Gjuro Szabo, „Lijesnica, historijsko-geografska studija“, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva X* (Zagreb, 1909.), 40.-46.

⁴¹ F. E. Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 129.

⁴² J. Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, 159. ; Vitezovićeve dokaze u korist Zagrebačke biskupije objavio je Lopašić u *Starinama*. – R. Lopašić, "Slavonski spomenici za XVII. vjek", 303.

⁴³ F. E. Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 130.

Matija Ignjat Radonay (1687.-1703.) – obnovitelj Pečuške biskupije

Sukobi oko biskupijskih granica u Slavoniji prolazili su sve do kraja 17. stoljeća bez sudjelovanja pečuških biskupa. Sasvim je jasno da je sve do oslobođenja Pečuha od osmanlijske vlasti glavni razlog takve pasivnosti ležao u činjenici da su pečuški biskupi dotad imali samo nominalnu titulu bez stvarne vlasti. Posljednji u nizu pečuških biskupa koji nije rezidirao u svojoj biskupiji bio je Pál Széchenyi. On je za pečuškog biskupa bio imenovan od cara 1676. godine, a 1678. to je imenovanje potvrdio i papa. Međutim, odmah poslije oslobođanja Pečuha 1686. godine Széchenyi je prešao na novu biskupsku stolicu u Veszprému, a na njegovo je mjesto imenovan Matija Ignjat Radonay.⁴⁴

Biskup Radonay, inače po rođenju Hrvat, bio je zanimljiva povijesna osoba.⁴⁵ U Veliki bečki rat uključio se kao opat i zapovjednik mjesta Zalavár. Kao takav on je na čelu svojih hajduka tijekom 1686./87. ratovao u Baranji.⁴⁶ Borio se u bitkama za Viroviticu, Baboču, Breznicu, Kaloču i sudjelovao u oslobađanju Mohača.⁴⁷ Već 1687. car ga je imenovao pečuškim biskupom, a papinsku potvrdu iz Rima dobio je 1689. godine.⁴⁸ Uz mjesto pečuškog biskupa Radonay je od Dvora tada dobio i imenovanje velikim županom županije Baranje, što je još jedan primjer povezanosti tadašnje crkvene i svjetovne vlasti.⁴⁹ Iste 1689. godine biskup Radonay je u svojoj biskupiji sazvao i sinodu, ali je zbog teških prilika i u okolnostima još uvijek nezavršenog rata odaziv svećenstva bio slab.⁵⁰ Car je zbog toga nastojao ojačati položaj Pečuškog biskupa, pa je Radonaya 1689. godine proglasio i velikim županom županije Tolna.⁵¹ Negdje između 1689. i 1698. proglašen je i velikim županom Vukovske (Vukovarske) županije, kako se sam potpisuje u jednom dokumentu iz 1698. godine.⁵² Spomenuta imenovanja na mjesto velikog župana u čak tri županije pokazuju da je bečki Dvor bio odlučan u obnovi Pečuške biskupije. Tako je

⁴⁴ Claus Heinrich Gattermann: *Die Baranya in den Jahren 1686 bis 1713, Kontinuität und Wandel in einem ungarischen Komitat nach dem Abzug den Türken* (Georg-August-Universität zu Göttingen 2005.), 77.

⁴⁵ Prema mađarskom katoličkom leksikonu Radonay je rođen u mjestu Dubrovica u Varaždinskoj županiji. Vjerojatno se radi o mjestu Dubovica. - <http://lexikon.katolikus.hu/R/Radonay.html>

⁴⁶ C. H. Gattermann, *Die Baranya in den Jahren 1686 bis 1713*, 77.

⁴⁷ Stjepan Sršan, *Baranja* (Osijek, 1993.), 84.-85.

⁴⁸ C. H. Gattermann, *Die Baranya in den Jahren 1686 bis 1713*, 77.

⁴⁹ To se može zaključiti iz njegova pisma iz 1696. godine u kojem piše da je veliki župan i biskup već 9 godina. – J. Koller, *Historia episcopatus Quinqueecclesiensis*, 173.

⁵⁰ *Kanonske vizitacije, Baranja 1729.-1810.*, knj. I, ur. Stjepan Sršan (Osijek, 2003.), XII.

⁵¹ J. Koller, *Historia episcopatus Quinqueecclesiensis*, Tom VII., 151.

⁵² "*Nos Matthias Ignatius Radanai Episcopus Quinque Ecclesiensis, Supremus ac Perpetuus Comes Comitatum Baranya, Tolna, et Valku...*" - J. Koller, *Historia episcopatus Quinqueecclesiensis*, 181.

Radonay u provođenju biskupijske uprave mogao primjenjivati i snagu svjetovne vlasti. Na području same Baranje biskup nije imao većih problema u učvršćivanju svoje svjetovne i crkvene vlasti. Međutim, južno od rijeke Drave u tome su ga onemogućavali brojni problemi. Kao što je već prije rečeno, zapadna je Slavonije 1699. godine na Metropolitanskom sudu proglašena dijelom Zagrebačke biskupije. Na drugoj strani, područje istočne Slavonije i zapadnog Srijema bilo je u to vrijeme još ugroženo od osmanlijskih vojnih upada. Osim toga u tome je prostoru živjelo malo katolika i puno pravoslavnog stanovništva. Ni županijska vlast zapravo nije bila ustanovljena, pa je i Radonayeva titula vukovarskog velikog župana bila samo nominalna.⁵³

Radonay je ubrzo upao u sukob sa srijemskim biskupom Franjom Janijem (Francesco Giani/Jany). Jani je u to vrijeme igrao značajnu ulogu u nastojanjima oko postizanja unije s pravoslavnim Srbima pa je zato imao veliku podršku na Dvoru. Sukob je zapravo izbio zato što je Jani u Pécsváradu kao tamošnji opat nastojao stvoriti veliki posjed na štetu Pečuške biskupije.⁵⁴ Vjerojatno je sukob postojao i oko granica u zapadnom Srijemu, premda o tome nema poznatih izvora. Povjesničar C. H. Gattermann piše da se Radonay u to vrijeme zamjerio činovnicima Dvorske komore i Dvorskog ratnog vijeća.⁵⁵ Godine 1696. godine na Dvoru je odlučeno da ga se smijeni, a za novog pečuškog biskupa imenovan je István Dolny. Međutim, Dolny nije dobio potporu lokalnog svećenstva niti potvrdu od pape.⁵⁶ Stoga je Pečuška biskupija tada ušla u kratkotrajno razdoblje dvovlašća. Problem je riješio kardinal Leopold Kolonić koji je 1699. uspio između Rima i Beča postići kompromis, pa je Radonay ostao pečuškim biskupom, a Dolny je izabran za biskupa Csanáda.⁵⁷

Ova je epizoda važna zato što otkriva zašto se Radonay nije upleo u sukob zagrebačkog i bosansko-đakovačkog biskupa oko granica krajem 17. stoljeća. Radonaya je naime u to vrijeme u potpunosti zaokupljao sukob sa srijemskim biskupom Janijem. Osim toga, kraljevskim izborom Istvána Dolnyja za pečuškog biskupa tri je godine u biskupiji postojalo dvovlašće, pa je prema tome razumljivo da u to vrijeme nije bilo nikakvih pokušaja da se obnovi njena jurisdikcija u krajevima s druge strane Drave. Odluka Svete Stolice da ne prizna Dolnyja za pečuškog biskupa pokazuje da je Rim imao drukčiji stav od bečkog Dvora i da je tražio da se kraljevska odluka još jednom preispita. Upravo uz

⁵³ Godine 1698. carska je komisija na čelu s grofom Ferdinandom Carlom Caraffom de Stigliano, koja je poslana u Slavoniju radi određivanja vojničkog pojasa uz granicu, uređenja kontribucije i drugih pitanja, zaključila da bi obnova županija bila preuranjena jer bi to preopteretilo malobrojno i iscrpljeno stanovništvo. Slavonske su županije obnovljene tek 1745. godine i to samo Požeška, Virovitička i Srijemska. – Slavko Gavrilović, *Srem od kraja 17. do sredine 18. veka* (Novi Sad, 1979.), 36.

⁵⁴ C. H. Gattermann, *Die Baranya in den Jahren 1686 bis 1713*, 77.

⁵⁵ C. H. Gattermann, *Die Baranya in den Jahren 1686 bis 1713*, 78.

⁵⁶ C. H. Gattermann, *Die Baranya in den Jahren 1686 bis 1713*, 119.

⁵⁷ C. H. Gattermann, *Die Baranya in den Jahren 1686 bis 1713*, 78.

pomoć Rima Radonay je uspio sačuvati svoju biskupsku stolicu, a na kraju i svoju čast.

O granicama Pečuške biskupije na prostoru Slavonije u vrijeme Radonayeva biskupovanja nije tada uopće bilo riječi. Jedini poznati čin kojim je Radonay pokazao da i dalje polaže pravo na Slavoniju dogodio se 1698. godine kada je imenovao Đuru Kapuczyja požeškim arhiđakonom.⁵⁸ Svi unutrašnji problemi Pečuške biskupije ne objašnjavaju dovoljno zašto Radonay nije odlučnije tražio svoje biskupsko pravo na slavonske krajeve. Rješenje ipak nudi sama činjenica njegova imenovanja velikim županom Tolne, Baranje i Vukovarske županije kao i odluka Metropolitanskog suda iz 1699. godine glede spora između zagrebačkog i bosanskog biskupa. Sve to navodi na zaključak da je bečki Dvor početkom 18. stoljeća smatrao da Požeški arhiđakonat treba pripasti Zagrebačkoj biskupiji, a da bi Pečuška biskupija trebala svoje granice tražiti u okvirima triju navedenih županija. Na takav zaključak navodi i kasniji slijed događaja koji su doveli do uspostave biskupijskih granica polovicom 18. stoljeća.

Nastojanja Luke Natalija oko sre ivanja crkvenih prilika u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu

Pismo Erazma Ogramića iz 1695. godine u kojem svi franjevci na području Slavonije iskazuju vjernost Nikoli Ogramiću pokazuje da je bosanski biskup te godine imao realnu vlasti i na prostoru istočne Slavonije sve do Petrijeva, Vukovara i Berka. Međutim, Olovčić je već 14. kolovoza 1701. ubijen u Đakovu.⁵⁹ Iste je godine biskup Matija Brnjaković proglašen neprikladnim za biskupsku čast i interniran u Ankoni, a srijemski je biskup Franjo Jani postao čanadskim biskupom, pa su se tada crkvene prilike na prostoru istočne Slavonije i Srijema sasvim promijenile.⁶⁰

Od osnutka Beogradske biskupije 1647. godine, pa sve do Brnjakovićeva biskupskog imenovanja 1675. godine Sveta je Stolica kontinuirano beogradskim biskupima povjeralo crkvenu upravu krajeva "između Save, Drave, Dunava i Tise" kako se obično taj prostor označavao u dokumentima. Biskupijske granice u zapadnoj i srednjoj Slavoniji riješene su, kao što je već prije spomenuto, na Metropolitanskom sudu 1699. godine u korist Zagrebačke biskupije. Međutim, prostor istočne Slavonije i zapadnog Srijema, koji je prije

⁵⁸ J. Koller, *Historia episcopatus Quinqueecclesiensis*, 181.

⁵⁹ Pismo Luke Natalija Kongregaciji, Nijemci 6. rujna 1701. – *Đakovačka i srijemska biskupija, Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće* [Monumenta Croatica Vaticana, Posebna izdanja – 5], ur. Antun Dević, (Zagreb, 2003.), 26.

⁶⁰ Izvješće kardinala D'Aste kardinalu predstojniku Kongregacije za širenje vjere, Ancona 17. veljače 1701. – *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 26.

osmanlijskih osvajanja bio u sastavu Vukovskog i Morovičkog arhidakonata još je uvijek ostao nedefiniran. Najveći je razlog takvog stanja bila sigurnosna nestabilnost. Taj je prostor, naime, bio najizloženiji ratnim operacijama u Bečkom ratu, a zatim i u ratnim zbivanjima vezanim uz Rakoczyjev ustanak 1703.-1711., pa zatim ponovno u ratu s Osmanlijama 1716.-1718. godine.

Problem biskupijske vlasti u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu narastao je 1683. godine kada je beogradski biskup Brnjaković odlučio napustiti Srijem. Brnjaković prilikom svoga odlaska nije imenovao nikoga svojim vikarom, nego je, naprotiv, tu službu povjerio vikaru bosanskog biskupa uz preporuku da ne ističe da je on njezin nosilac.⁶¹ Međutim, uz franjevce su u to vrijeme na spomenutom prostoru djelovali i neki svjetovni svećenici koje je predvodio Luka Natali, župnik u Nijemcima. Svjetovni su svećenici u tim krajevima bili u sukobu s franjevcima jer su i jedni i drugi željeli držati tamošnje župe. Stoga nije teško zaključiti da Natali i ostali svjetovni svećenici nisu priznavali vlast bosanskog biskupa Olovčića.

Prema Iliji Martinoviću Natali je već 1688. godine u Srijemu djelovao u svojstvu vikara, premda nije jasno tko ga je imenovao na tu funkciju.⁶² Na to se dovezuje i jedno pismo iz godine 1696. u kojem se Natali iz Vukovara javlja Propagandi potpisujući se kao "*vicario generale e missionario apostolico*".⁶³ Odgovor na pitanje kada je i kako Natali postao vikarom razotkriva njegovo pismo iz 1699. godine. Naime, tijekom Bečkog rata Natali se sklonio u Baranju, a za povratak se odlučio tek 1699., pa je vjerojatno da je i titulu vikara dobio tijekom toga razdoblja od pečuškog biskupa. U navedenom pismu od 16. studenog 1699. Natali je pisao Propagandi da se vraća u Srijem iz Pečuške biskupije u kojoj se zbog rata sklonio i zadržao u župi „Daras“ (Draž) te da bi zbog toga trebalo obnoviti službu vikara koja bi trebala biti potvrđena od „toga“ (istoga) biskupa („*da quel vescovo*“).⁶⁴ To znači da je Natali već prije bio imenovan vikarom od strane pečuškog biskupa i da je 1699. tražio da taj biskup ponovno potvrdi to imenovanje.

Kongregacija nije odmah donijela odluku o imenovanju vikara na spomenutom području, nego je odlučila prvo upitati ugarskog primasa za njegovo mišljenje. To se može zaključiti iz zapisa Kongregacije vezanog uz pismo kardinala Kolonića iz 1701. godine u kome on piše kardinalu predstojniku Kongregacije da treba podržati Natalija i da ga treba imenovati misionarom srijemske ili pečuške biskupije „*come li piace*“ (kako im drago!).⁶⁵ Iz toga

⁶¹ F. E. Hoško, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 134. (Archivio di Propaganda Fide, Acta, vol. 55 (1685), fol. 31r-32r)

⁶² Ilija Martinović, „Luka Natali, vikar srijemski i biskup beogradski“, *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 2/98., 112.

⁶³ E. Fermendžin, *Acta Bosnae*, 527.-528.

⁶⁴ *Fontes – izvori za hrvatsku povijest* br. 9, 720.

⁶⁵ Pismo kardinala Leopolda Kolonića kardinalu predstojniku Kongregacije, Beč, 26. veljače 1701. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 27.

pisma je vidljivo da ni sam bečki Dvor kao ni ugarski episkopat predvođen Kolonićem nisu tada još imali jasnu odluku kako razriješiti biskupijske granice u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu.

Nesumnjivo je da je Natali potražio podršku Pečuške biskupije iz više razloga. Kao prvo, prostor istočne Slavonije i zapadnog Srijema povijesno je pripadao toj biskupiji. Drugo, godine 1701. Franjo Jani odlazi sa srijemske biskupske stolice na mjesto čanadskog biskupa.⁶⁶ Nakon njegova odlaska Srijemska je biskupija zapala u dugo razdoblje stagnacije. Pored toga nije sasvim sigurno ni da je sam Jani zaista boravio u Srijemu. Premda Ladislav Szőrenyi u svojem djelu „Opis Srijema“ tvrdi da je Jani bio prvi srijemski biskup koji je rezidirao u svojoj biskupiji, Natalijeva pisma Kongregaciji dokazuju da to nije točno.⁶⁷ Naime, godine 1703. Luka Natali se žalio predstojniku Kongregacije da u Srijemskoj biskupiji zbog neprisutnosti biskupa više od 20 godina nije proveden sakrament krizme, niti blagoslov vode.⁶⁸ Sumnju u Janijev boravak u Srijemu dodatno pojačava činjenica da iz vremena njegova biskupovanja nema sačuvanih izvora koji bi to potvrđivali. Tako misli i Josip Buturac koji tvrdi da ni Janijevi nasljednici Josip Favini i Petar Bakić nisu rezidirali u Srijemu, pa je tek Franjo Vernić bio prvi srijemski biskup koji je boravio u svojoj biskupiji, određivši 1718. godine Zemun za svoje biskupijsko središte.⁶⁹

Nakon Janijeva odlaska na biskupskoj ga je stolici 1701. godine naslijedio Josip Favini. On je stalno odlagao odlazak u svoju biskupiju što je vidljivo iz jednog njegovog pisma Kongregaciji u kojem je obrazlagao da još uvijek ne može doći u Srijem zbog nedostatka sredstava za život, ali i zbog stalne opasnosti koja prijete od brojnih razbojnika i od prodora Turaka.⁷⁰ Njegova opravdanja podržao je i sam kardinal Kolonić koji je zbog ratnih prilika u Ugarskoj i nemogućnosti biskupskog uzdržavanja preporučao Kongregaciji da se odgodi Favinijev odlazak u Srijem.⁷¹ U takvim okolnostima teško je povjerovati u tvrdnju Josipa Bösendorfera da je Natali bio Favinijev vikar, a ako se ta tvrdnja odbaci ostaje samo mogućnost da je podršku potražio kod pečuškog biskupa.⁷² U isto je vrijeme primas Kolonić privremeno povjerio đakovačkom biskupu Đuri Patačiću i upravu u slavonskom dijelu Pečuške biskupije umjesto tadašnjeg pečuškog biskupa Nesselrodea

⁶⁶ Josip Bösendorfer, *Crctice iz slavonske povijesti* (Vinkovci, 1994.), 358.

⁶⁷ L. Szőrenyi, *Opis Srijema*, 49.

⁶⁸ Izvješće Luke Natalija kardinalu predstojniku Kongregacije, Nijemci 21. studeni 1703. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 35.

⁶⁹ J. Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, 163.

⁷⁰ Kancelarijski sažetak molbe srijemskog biskupa Kongregaciji za propagandu vjere, Rim, 31. ožujak 1704. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 42.

⁷¹ Pismo kardinala Leopolda Kolonića Kongregaciji 26. kolovoza 1704. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 44.-45.

⁷² J. Bösendorfer, *Crctice iz slavonske povijesti*, 358.

(1703.-1732.).⁷³ Ta činjenica također potvrđuje da su bečki Dvor i ugarski episkopat podržavali pravo Pečuške biskupije na dio slavonskog prostora.

Godine 1703. Luka Natali se javlja Kongregaciji još jednim pismom u kojem sam sebe naziva „apostolskim vikarom u Srijemu“.⁷⁴ Nije sasvim jasno je li Natali doista u razdoblju 1701.-1703. bio imenovan vikarom, ali je zanimljivo da je u jednom zapisu Kongregacije iz 1704. godine uz Natalija napisano „*che s'intitola vicario del Sirmio*“.⁷⁵ To znači da ni u Rimu nisu baš bili sigurni otkud Nataliju ta titula. Na drugoj strani bečki Dvor i ugarski episkopat očigledno nisu priznavali Natalijeve pretenzije na tu titulu. Naime, početkom 1704. godine kardinal Kolonić je predložio Kongregaciji da se odredi generalni vikar koji bi administrirao Srijemsku biskupiju sve dok ne sazriju uvjeti za povratak biskupa.⁷⁶ Osim toga, Kolonić je za mjesto generalnog vikara predlagao Stjepana Kazu, velikog prepošta Pečuškog kaptola, a za Luku Natalija je napisao: „*Pater Natalis autem, qui antehac vicarium egit, is non est, qui curam hanc utiliter aut congrue gerere possit.*“⁷⁷

Međutim, Natali je i dalje kao vikar djelovao na tome prostoru. Godine 1705. on ponovno izvještava da neprisutnost srijemskog biskupa predstavlja velik problem.⁷⁸ Zbog problema neutvrđenosti biskupijskih granica predlagao je iste godine i da se održi nacionalna sinoda koja bi riješila taj problem.⁷⁹ U zapisniku Kongregacije uz to pismo ponovno uz ime Luke Natalija piše „*che s'intitola vicario apostolico del Sirmio*“. To pokazuje da Kongregacija i dalje nije sasvim prihvaćala njegovu vikarsku titulu. Ipak, njegova prisutnost u slavonsko-srijemskom prostoru davala mu je prednost pred svim drugim pretendentima na vikarsko mjesto. Štoviše, kada je 11. siječnja 1707. godine u Anconi umro Matija Brnjaković Natali je pokušao za sebe izboriti mjesto novog beogradskog biskupa, pa je već iste godine pisao neimenovanom

⁷³ J. Bösendorfer, *Crtice iz slavonske povijesti*, 358.

⁷⁴ Pismo Luke Natalija kardinalu predstojniku Kongregacije od 21. studenog 1703., *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 35.

⁷⁵ *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 39.

⁷⁶ Izvješće kardinala Leopolda Kolonića Kongregaciji, Beč, 23. veljače 1704. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 40.-41.

⁷⁷ *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 41.

⁷⁸ Pismo Luke Natalija Kongregaciji 3. ožujka 1705. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 47.

⁷⁹ „*Onde suggerisce esser bene che dalla Santa Sede si commetta al signore cardinale primate d'Ungheria di convocare un sinodo nazionale a fine di stabilire in ciascheduna di quelle diocesi i proprii limiti, de quali devo dire all'Eminenze Vostre che anco il signore cardinale Kollonitz, l'anno 1701. scrisse esser confusi i vescovati di Cinque Chiese, Bosna e Zagabria in modo che li stessi vescovi non fanno i confini delle loro diocesi, ma che sperava in breve si sarebbe messi in buon ordine.*“ - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 51.

redovniku u Rim da se založi za njegov izbor.⁸⁰ Istovremeno, poslao je svoju molbu papi u kojoj je istaknuo da on u Srijemu djeluje već 26 godina.⁸¹

Međutim, nakon Brnjakovićeve smrti pojavio se problem imenovanja beogradskog biskupa. Kongregacija nije bila sigurna ima li ugarski kralj pravo biskupskog imenovanja za Beogradsku biskupiju, pa se zbog toga obratila Marcantoniu Santiniju, bečkom internunciju. Santini je naveo da je razgovarao s kardinalom Di Sassonijom koji mu je odgovorio „*che non si pretendra di nominar e si lasciera correre la provista della Santa Sede, per essere in poter de Turchi.*“⁸² Ovakav stav bečkog Dvora potvrđuje i Josip Buturac koji također piše da se car nije želio miješati u izbor beogradskog biskupa jer je smatrao da za tu biskupiju vrijedi „slobodna podjelba“ („*libera collatio*“).⁸³ Godine 1708. Kongregacija je zaključila da je Beogradska biskupija „slobodne podjelbe“ prema slučajevima dvaju biskupskih imenovanja: 1675. kada je nakon smrti beogradskog biskupa Matije Benlića papa Klement X. na tu čast imenovao Roberta Korlatica i 1679. kada je papa Inocent XI. imenovao Matiju Brnjakovića.⁸⁴

Iste je godine Natali doista imenovan beogradskim biskupom, na čemu je u pismu od 23. listopada 1708. zahvaljivao Kongregaciji, tražeći uz to da mu se pošalju bula i breve.⁸⁵ Premda se djelovanje beogradskog biskupa trebalo prije svega odnositi na prostor koji je još uvijek bio pod osmanlijskom vlašću, Natali je već početkom 1709. tražio da mu se preda i upravljanje Srijemskom biskupijom budući da se njezin biskup nalaz izvan nje.⁸⁶ Osim toga, u srpnju iste 1709. godine molio je da mu se pošalje papinski breve koji bi mu dao ovlasti vizitacije krajeva između Babine Grede, Ivankova, Rače i Vukovara.⁸⁷ Natali je, dakle, tražio crkvene ovlasti za sav prostor istočne Sla-

⁸⁰ Pismo Luke Natalija nepoznatom redovniku u Rim, Ilok, 14. ožujka 1707. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 69.

⁸¹ *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 72.

⁸² Marcantonio Santini, bečki internuncij, odgovara kardinalu predstojniku Kongregacije, Beč, 11. veljače 1708. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 84.

⁸³ J. Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, 163.

⁸⁴ Kancelarijska bilješka Kongregacije, Rim, 7. ožujka 1708. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 85.

⁸⁵ Pismo Luke Natalija Kongregaciji, Vukovar, 23. listopada 1708. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 100.

⁸⁶ Pismo Luke Natalija Kongregaciji Vukovar, 3. siječnja 1709. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 104.

⁸⁷ „...con cui mi si dia facolta di visitar questo tratto del paese, con farmi anche la chresima ed altre funtioni pontificali, incominciando inclusive da Babina Greda, Ivankovo, Zerna fin la Raccia (Rača?, R.S), e poscia inclusive da questo luogo Walkovar, seguitando tutte le citta e terre, che son d'intorno il Danubio, sino a Belgrado.“ - Pismo Luke Natalija Kongregaciji, Vukovar 3. srpnja 1709. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 109.

vonije i zapadnog Srijema jer u njemu nije tada djelovao niti jedan biskup. Uz to je bitna i činjenica da se od 1708. do 1713. godine redovito javljao iz Vukovara, pa se može zaključiti da je upravo u tome gradu odlučio napraviti svoje sjedište. Želio je svoj položaj učvrstiti i kadrovskom politikom pa je u Srijem doveo mlade svjetovne svećenike: Đuru Horvata iz Nijemaca i Ivana Kr. Kačića iz Makarske biskupije.⁸⁸

Godine 1711. i 1712. Natali je nastavio moliti ovlasti za Srijemsku biskupiju. Čini se da je glavni razlog tomu bila činjenica da kao beogradski biskup nije imao prihoda. To je vidljivo iz njegova pisma iz 1712. godine u kojem je ogorčeno tražio da mu se dodijeli druga biskupija ili da mu se u krajnjem slučaju omogući boravak u Lorettu gdje bi pisao knjige na hrvatskom jeziku.⁸⁹ Pored toga velik su mu problem predstavljali i sukobi s franjevcima pa je iste 1712. godine od Kongregacije tražio dopuštenje da se smije poslužiti i svjetovnom vlašću kako bi umjesto franjevaca imenovao župnicima svjetovne svećenike.⁹⁰

Natali je i tijekom 1713. godine nastojao od Kongregacije dobiti godišnju potporu za osobno uzdržavanje.⁹¹ Međutim, čini se da Kongregacija nije pozitivno odgovorila na njegove molbe. Iste 1713. godine, molio je Kongregaciju da ga preporuči pečuškom biskupu kako bi za svoje uzdržavanje dobio Vukovski (Vukovarski) arhiđakonat u kojem služi već 34 godine.⁹² To pismo baca novo svjetlo na njegov položaj. Iz njega je vidljivo da je Natali boravio u Vukovaru, ali da dotad nije imao pravo na vlastito uzdržavanje od Vukovarskog arhiđakonata. Pored toga, ovo je pismo važno i zato jer pokazuje da je Natali priznavao da Vukovarski arhiđakonat pripada Pečuškoj biskupiji. Izgleda da mu pečuški biskup Nesselrode ipak nije te godine dao Vukovarski arhiđakonat za uzdržavanje jer ga je 1714. godine ostrogonski nadbiskup Kristijan August de Saxonia odlučio uzeti za svoga sufragana pod uvjetom da mu pomaže u njegovoj nadbiskupiji.⁹³ Tako je Natali nakon godina molbi upućenih Rimu i bečkom Dvoru 1714. godine razočaran napustio Slavoniju. Njegovo izbjivanje iz Slavonije trajalo je četiri godine. Ipak, nije odustajao od svojih nastojanja. U listopadu 1716. godine molio je Kongre-

⁸⁸ Pismo Luke Natalija Kongregaciji, Vukovar, 16. listopada 1711. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 164-166.

⁸⁹ Pismo Luke Natalija Kongregaciji, Vukovar, 26. listopada 1712. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 183.

⁹⁰ Pismo Luke Natalija Kongregaciji, Vukovar, 13. veljače 1712. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 174.-175.

⁹¹ Sažetak Natalijeve molbe Kongregaciji, 4. rujna 1713. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 194.

⁹² Pismo Luke Natalija Kongregaciji Vukovar, 16. prosinca 1713. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 200.

⁹³ Pismo Luke Natalija Kongregaciji Osijek, 18. srpnja 1714. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 208.

gaciju da se zauzme na Dvoru kako bi ga car priznao beogradskim biskupom.⁹⁴ Istu molbu uputio je Kongregaciji i 1718. godine.⁹⁵ Međutim, Dvor ga uporno nije želio priznati biskupom.

Usprkos ignoriranju bečkog Dvora Natali se 1718. godine vratio u Vukovar. Poznato je da je kao biskup tih godina dijelio sakramente potvrde i blagoslivljao zvona u Maloj Vašici, Lovasu, Svinjarevcima, Županji, Vinkovcima i Ivankovu, a 1718. godine blagoslovio je crkvu u Dardi.⁹⁶ Premda Josip Bösendorfer smatra da je Natali djelovao kao vikar srijemskog biskupa, čini se da je zapravo pečuški biskup te godine konačno dao Nataliju pravo djelovanja u slavonskom dijelu njegove biskupije. Natalijeva pisma, naime, otkrivaju da je on smatrao kako se čitav prostor od Vukovara do rijeke Save nalazi u Pečuškoj biskupiji. Tako, primjerice, u jednom pismu Kongregaciji iz 1719. godine izričito naglašava da se župa Nijemci nalazi u Pečuškoj biskupiji, a iste godine šalje u Rim još jedno pismo u kojem piše da se na molbu pečuškog biskupa Nesselrodea spremao pohoditi posavske dijelove Pečuške biskupije u kojima se ne pamti kad ih je pohodio posvećeni biskup.⁹⁷ Nije poznato je li Natali doista otišao u pohod u te krajeve uz Savu. Vjerojatno nije jer njegov sinovac Andrija Natali početkom 1720. piše Kongregaciji da je Luka Natali preminuo 19. siječnja iste godine.⁹⁸

Djelovanje pečuškog biskupa Vilhelma Franje Nesselrodea (1703.-1732.)

Natalijevo djelovanje u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu usko je vezano uz djelovanje pečuškog biskupa Vilhelma Franje Nesselrodea koji je na pečušku biskupsku stolicu izabran 1703. godine nakon smrti biskupa Radonaya. U početku je Nesselrode imao puno problema. Sveta Stolica je dugo oklijevala s potvrdom njegove biskupske časti koja je stigla tek 1710. godine.⁹⁹ Pored toga, zatekao je doista malu i slabu biskupiju koja je 1703. godine imala svega 10 župa.¹⁰⁰ Međutim, novi je biskup u gotovo tri desetljeća

⁹⁴ Pismo Luke Natalija Kongregaciji, Osijek, 21. listopada 1716. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 272.

⁹⁵ Pismo Luke Natalija Kongregaciji, Vukovar 3. prosinca 1718. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 300.

⁹⁶ I. Martinović, „Luka Natali, vikar srijemski i biskup beogradski“, 113.

⁹⁷ Pismo Luke Natalija Kongregaciji, Vukovar 21. siječnja 1719. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 304.; „*nei confini di Savo, diocesi parimente di monsignore di Cinque Chiese, dove dicon' ab immemorabile, che mai han visto vescovo consecrato...*“ - Pismo Luke Natalija Kongregaciji, Nijemci, 5. kolovoza 1719. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 313.

⁹⁸ Pismo Andrije Natalija Kongregaciji, Vukovar, 25. siječnja 1720. - *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 317.

⁹⁹ J. Koller, *Historia episcopatus Quinqueecclesiensis*, 187.

¹⁰⁰ *Kanonske vizitacije, Baranja 1729.-1810.*, knj. I, XII.

upravljanja Pečuškom biskupijom uspio učiniti mnogo na njenom konsolidiranju i vraćanju nekadašnjeg ugleda i snage.

Nesselrode je još odlučnije od Radonaya krenuo u utvrđivanje biskupijskih granica u Slavoniji. Već 1707. je tražio da se spriječi popunjavanje požeške prepoštije koju je smatrao svojom.¹⁰¹ To je bio prvi čin koji je pokazao da je novi pečuški biskup nastojao povratiti slavonski dio svoje biskupije. Ipak, još dugo nije uspio stvarno proširiti svoju vlast izvan granica Baranjske županije. Dokaz za to je biskupijska sinoda koju je proveo 1714. godine. Josip Koller, kroničar Pečuške biskupije, donio je u svome djelu *Historia episcopatus Quinqueecclesiensis* popis župnika koji su prisustvovali toj sinodi. U navedenom popisu nema ni jednog župnika s područja Slavonije, pa je vidljivo da Nesselrode 1714. godine još uvijek nije preko Drave imao stvarnu vlast nad svojim biskupijskim teritorijem.¹⁰²

Ipak, Nesselrode je pažljivo pratio zbivanja na prostoru Slavonije. Bio je svjestan velikog utjecaja franjevac, pa je s njima bio u dobrim odnosima. Tako je 1712. godine izdao pismo u korist bosanskih franjevaca u kojem je potvrdio da su vjerno služili i brinuli se za puk u njegovoj diecezi.¹⁰³ Franjevci su na slavonskom dijelu Pečuške biskupije u miru razvijali svoju pastoralnu djelatnost. Godine 1717. osnovali su župu u Županji, a 1723. dobili su od Nesselrodea dopuštenje da u Vukovaru podignu crkvu i samostan. Nesselrode je takvu djelatnost podržavao jer je ona pridonosila razvoju pastoralnog života na području njegove biskupije.

Godine 1720. i 1729. u Pečuškoj su biskupiji obavljene kanonske vizitacije. Kanonska vizitacija koju je 1729. godine u Slavoniji i Srijemu proveo Gabrijel Bakić dokazuje da je Nesselrode konačno tih godina uspio učvrstiti svoju vlast i u onim krajevima Slavonije u kojima je djelovao biskup Natali.¹⁰⁴

Završetak oblikovanja biskupijskih granica u drugoj polovici 18. stoljeća

Biskup Nesselrode je umro 1732. godine. Njegov nasljednik Antun II. Kazimir de Thurn (1732.-1734.) uspio je od Zagrebačke biskupije dobiti miholjački i valpovački kraj, a od Srijemske vukovarski kraj i to, kako piše J. Buturac, „s razloga što je Zagrebačka biskupija i onako dosta velika, a srijemska nema dovoljno svećenika, dok ih Pečujska ima.“¹⁰⁵ Buturčevu tvrdnju da je pečuški biskup od Srijemske biskupije dobio vukovarski kraj treba uvjetno shvatiti jer je iz djelovanja Luke Natalija vidljivo da se već u njego-

¹⁰¹ J. Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, 162.

¹⁰² *Kanonske vizitacije, Baranja 1729.-1810.*, knj. I, XIV.

¹⁰³ *Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere: 18. stoljeće*, 395.

¹⁰⁴ *Kanonske vizitacije, Baranja 1729.-1810.*, knj. I, XIII.

¹⁰⁵ J. Buturac, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, 162.

vo doba vukovarski kraj, odnosno nekadašnji Vukovarski arhiđakonat smatrao dijelom Pečuške biskupije.

U stvari radilo se o pokušaju Ladislava Szőrenyija, koji je proglašen srijemskim biskupom 1733. godine, da proširi svoju biskupiju na vukovarsko, vinkovačko i županjsko područje.¹⁰⁶ Prema njegovu pisanju i kasnijem razvoju događaja vidljivo je da u tome nije uspio. Szőreny se u svome djelu "*Vindiciae Sirmienses seu Descriptio Sirmii*" žalio da je Pečuška biskupija 1735. godine prigrabila župe Nijemci i Kukujevci premda su prema njemu te župe uvijek pripadale Srijemskoj biskupiji.¹⁰⁷ Szőreny je pokušao i objasniti razloge takvog raspleta problema biskupijskih granica naglasivši da je pečuški biskup došao u posjed cijelog vukovarskog kotara zato što je Pečuška biskupija odmah nakon oslobođanja od osmanlijske vlasti imala svoga biskupa, a Srijemska ga nije imala, pa se pečuškom biskupu nije imao tko suprotstaviti.¹⁰⁸ Osim toga, Szőreny piše i o Luki Nataliju da je "priznavao pečuškog biskupa kao ordinarija, te obavljao poslove kao njegov vanjski vikar", što potvrđuje da je Natali u zapadnoj Slavoniji i istočnom Srijemu vršio crkvenu vlast u ime pečuškog, a ne u ime srijemskog biskupa.¹⁰⁹ Szőrenyijevo objašnjenje prilika iz 1730-ih godina pokazuje završnu fazu oblikovanja granica Pečuške biskupije na slavonskom području u to vrijeme. Time je završio dugotrajan proces utvrđivanja biskupijskih granica u Slavoniji nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti. Nova faza u oblikovanju biskupijskih granica na prostoru Slavonije nastupit će tek 1773. godine s ujedinjavanjem Bosanske i Srijemske biskupije.

Zaključak

Oslobođenje Slavonije od osmanlijske vlasti otvorilo je veliko pitanje razgraničenja biskupija na tome području. Zagrebački, bosansko-đakovački, pečuški, srijemski i beogradski biskup polagali su svoje pravo na područje koje se u mnogim dokumentima nejasno označavalo kao prostor između Save i Drave. Zagrebački biskup bio je u najpovoljnijem položaju jer je već polovicom 17. stoljeća uspostavio čvrstu suradnju sa slavonskim franjevcima, a u svojim je nastojanjima imao podršku bečkog Dvora i ugarskog episkopata. Zato je 1699. godine u sudskom sporu pred Metropolitanskim sudom Zagrebačkoj biskupiji potvrđena jurisdikcija sve do rijeke Vuke. Time je Zagrebačkoj biskupiji priključen prostor Požeškog i Osuvačkog arhiđakonata koji je prije osmanlijskih osvajanja pripadao Pečuškoj biskupiji. Pečuški biskupi se u to vrijeme nisu uopće uključivali u spor oko biskupijskih granica zbog

¹⁰⁶ Stjepan Sršan, "Predgovor prevodioca", u: L. Szőreny, *Opis Srijema*, 11.

¹⁰⁷ L. Szőreny, *Opis Srijema*, 74.

¹⁰⁸ L. Szőreny, *Opis Srijema*, 96.

¹⁰⁹ L. Szőreny, *Opis Srijema*, 96.

unutrašnjih problema i ratnih prilika koje su trajale sve do kraja Rákoczyjevog ustanka 1711. godine.

Nakon smirivanja političkih prilika pečuški je biskup Nesselrode uspio snažnije krenuti u borbu za obranu biskupijskih granica u Slavoniji. Suradnjom s franjevcima i beogradskim biskupom Lukom Natalijem dobio je podršku lokalnog svećenstva, pa je već krajem 1720-ih godina uspio izboriti priznanje svoje crkvene vlasti na području koje se protezalo od Vukovara sve do rijeke Save. Kanonska vizitacija iz 1729. godine dokaz je da je Nesselrode doista uspio učvrstiti svoju vlast u navedenom području istočne Slavonije i zapadnog Srijema. Time su biskupijske granice u Slavoniji uglavnom bile oblikovane. Nesselrodeov nasljednik Antun Kazimir de Thurn uspio je samo još proširiti svoju biskupiju na valpovački i miholjački kraj i na župe Kukujevce i Nijemce. Tako utvrđene biskupijske granice ostale su sve do sjedinjenja Bosanske i Srijemske biskupije 1773. godine i ustupanja slavonskog dekanata Pečuške biskupije novoj bosansko-srijemskoj biskupiji 1780. godine.

Sukobi oko biskupijskih granica pokazuju koji su sve čimbenici utjecali na njihovo formiranje i objašnjavaju složene odnose između Crkve i političkih vlasti u to vrijeme. Širenje Zagrebačke biskupije na istok i povlačenje Pečuške biskupije iz slavonskog prostora imalo je snažan utjecaj i na kasnije političke prilike, prije svega na problem pripadnosti Slavonije Trojednom Kraljevstvu.

Summary

THE ESTABLISHMENT OF THE BORDERS OF THE DIOCESE OF PÈCS IN SLAVONIA IN THE FIRST HALF OF THE 18TH CENTURY

The problem of establishment of the diocese borders in Slavonia first appeared at the time of the Ottoman rule and became even more pronounced after the end of the Viennese War. Reestablishment of the old borders that existed prior to the Ottoman conquest was impossible because the political and ecclesiastical circumstances had changed drastically. The surviving historical documents reveal that the survival of some of the dioceses depended on the decisions of the court in Vienna and of Rome, but also on the support of local parish priests and civilian and military authorities.

The liberation of Slavonia from the Ottoman rule opened up the serious issue of defining borders between the dioceses in the area. The bishops of Zagreb, Bosnia and Đakovo, Pécs, Srijem, and Belgrade pretended to the territory unclearly defined in many of the documents as the area between the Sava and the Drava. The Bishop of Zagreb was at an advantage because he had established a close cooperation with the Franciscans in Slavonia back in the first half of the 17th century and was supported in his endeavors by the Viennese Court and the Hungarian Episcopate. For this reason the jurisdiction of the Diocese of Zagreb reaching all the way to the river Vuka was confirmed in 1699 in litigation before the Metropolitan Court. Thus the territories of Požega and Osuvak Archdeaconates, which used to belong to the Diocese of Pécs prior to the Ottoman conquest, were attached to the Diocese of Zagreb. Internal problems and the state of war that lasted until the end of Rákoczy's uprising in 1711 prevented the bishops of Pécs from getting involved in the dispute over diocese borders.

After the political circumstances settled down, Nesselrode, the Bishop of Pécs, was able to start fighting with increased fervor to defend the Diocese's borders in Slavonia. He secured the support of local clergy by cooperating with the Franciscans and Belgrade's Bishop Luka Natali, and managed to get his ecclesiastical authority recognized in the territory from Vukovar to the river Sava at the end of the 1720s. The canonic visitation from 1729 is a proof of Nesselrode's success in consolidating his authority in the aforementioned part of Eastern Slavonia and Western Srijem. Thus the diocese borders in Slavonia were mainly established. Nesselrode's successor, Antun Kazimir de Thurn, only managed to expand his diocese to the area of Valpovo and Miholjac, as well as to the parishes of Kukujevcı and Nijemci. Thus established diocese borders remained in force until the Diocese of Bosnia was united with the Diocese of Srijem in 1773 and the Slavonian Deanery was ceded by the Diocese of Pécs to the newly formed Diocese of Bosnia and Srijem in 1780.

Disputes over diocese borders point to all the factors that influenced their formation and explain the complex relations between the Church and the political authorities at the time. The expansion of the Diocese of Zagreb to the east and the withdrawal of the Diocese of Pécs from Slavonian territory profoundly influenced subsequent political circumstances as well, in particular the problem of Slavonia as a part of the Triune Kingdom.

Key words: Diocese of Pécs, Congregation for the Propagation of the Faith, diocese borders, Slavonia, 18th century.